

Noordwestelijke areaaluitbreiding van de kleine nevelvlekboktor *Leiopus femoratus* (Coleoptera: Cerambycidae)

A.P.J.A. Teunissen
Ruud P. Jansen

Trefwoorden

Faunistiek, verspreiding, nieuwe soort, boktor, Lamiinae, Acanthocinini

Entomologische Berichten 69 (1): 13-15

De boktor *Leiopus femoratus* wordt nieuw gemeld voor de Nederlandse fauna. De vondsten in de provincie Limburg sluiten aan op het areaal in gebieden ten zuiden en zuidwesten van deze provincie. Enkele determinatiekenmerken als ook de biologie van de soort worden kort vermeld.

Inleiding

Van het geslacht *Leiopus* waren in Midden-Europa tot het einde van de jaren negentig van de vorige eeuw twee soorten bekend, waarvan *Leiopus nebulosus* Linnaeus de meest voorkomende en wijdst verspreide is. Zeldzamer is *Leiopus punctulatus* Paykull met een vooral oostelijke verspreiding in Midden-Europa (Harde 1966, Klausnitzer & Sander 1981, Bílý & Mehl 1989, Baumann 1997, Köhler & Klausnitzer 1998). *Leiopus nebulosus* is extreem polyfaag in dood hout van wel dertien loofhoutsoorten, terwijl *L. punctulatus* zich in het dode hout van vooral populieren (*Populus*) en linde (*Tilia*) ontwikkelt. Bense (1995) noemt een derde soort voor Zuid-Oost Europa *Leiopus femoratus* Fairmaire. In zijn verspreidingskaart worden enkele vindplaatsen in Bulgarije aangegeven. Sama (2002) vermeldt in zijn werk enkele vondsten uit Noordoost en Zuid-Italië. Verrassend was de ontdekking van *Leiopus femoratus* eind jaren negentig in Frankrijk en vervolgens in België, Luxemburg en het Duitse Saar-Berglandgebied. De vondst in 2007 en 2008 van een aantal exemplaren in het zuiden van ons land vormt de aanleiding tot dit artikel.

Vindplaatsen in Nederland

De Nederlandse exemplaren van *L. femoratus* (figuur 1) zijn voor het eerst gevonden tijdens een excursie van de 162e Zomerbijeenkomst van de Nederlandse Entomologische Vereniging te Mechelen in de provincie Limburg (Drost & Cuppen 2008). De tweede auteur klopte op 10 juni *L. femoratus* van een houtstapel, een combinatie van stamhout en takken, in een hoogstamboomgaard van de Bellethoeve (AC 193.8-308.3) bij Cottessen in het uiterste zuiden van de provincie Limburg. De hoogstamboomgaard bestaat vooral uit appel (*Malus*) en peer (*Pyrus*) met aan de randen onder andere walnoot (*Juglans*) en es (*Fraxinus*). Bij navraag bleken ook andere excursiedeelnemers, A. Threels en O. Vorst, de soort in deze boomgaard aangetroffen te hebben. In totaal zijn door hen veertien exemplaren verzameld door op de takken van fruitbomen of takken in de houtstapel te kloppen. Het was hen opgevallen dat de kevers veel kleiner waren dan *L. nebulosus*, tot dan de enige Nederlandse soort van het geslacht *Leiopus*. De excursiedeelnemers kloppen in deze

houtstapel ook nog de scolytiden *Scolytus rugulosus* Müller en *Scolytus mali* Bechst, en A. Threels verzamelde hier bovendien een exemplaar van de perenprachtkever *Agrilus sinuatus* Olivier (Drost & Cuppen 2008).

Door de eerste auteur werd op 26 juni 2008 een viertal *L. femoratus* geklopt van linde (*Tilia cordata*) (figuur 2) te Vaals, Hoog Vaals, Oude Akerweg-Heuvel (AC 198.3-310.0). Een neerhangende afgebroken tak van 1,5 m lang en met een doorsnede van 2-3 cm, bleek, gezien de uitvliegopeningen, het broedhout van deze kevers.

Herkenning

Leiopus femoratus is gemiddeld iets kleiner dan *L. nebulosus*. De eerste soort is tussen de 5 en 8 mm groot en de tweede soort tussen de 5 en 10 mm (Harde 1966). De exemplaren van *L. femoratus* die wij in Nederland verzameld hebben, waren echter alle tussen de 5 en 6,5 mm. De uitsteeksels aan weerszijden van het halsschild zijn bij *L. femoratus* klein, kort en nauwelijks naar achteren gericht (figuur 3a). Bij *L. nebulosus* zijn de uitsteeksels groter, spits toelopend en duidelijk schuin naar achteren uitstekend (figuur 3b). Met name de laatste soort is zeer variabel in grootte, kleurnuances en vlekentekening op de dekschilden. Bij *L. femoratus* is de donkere dwarsband, achter het midden van de dekschilden, duidelijker afgetekend en zijn de sprietjes bij het mannetje twee keer langer dan de lengte van de boktor (figuur 1). Aan de basis van de dekschilden, naast het schildje en achter de schouders, bevindt zich een kenmerkende donkere vlek. De gevonden exemplaren van *L. femoratus* toonden weinig variatie in deze kenmerken.

Biologie

Sama (2002) noemt walnoot als belangrijkste broedboom. Bense (1995) vermeldt naast walnoot ook kastanje (*Castanea*), haagbeuk (*Carpinus*), vijg (*Ficus*) en linde (*Tilia*). Ook worden zomereik (*Quercus*) (Biscaccianti & Petruzzello 2007), wilg (*Salix*) (Cherepanov 1991) en beuk (*Fagus*) (Mamaer & Danilevsky 1975 in Cherepanov 1991) genoemd. Gerend en Meyer (2007) kloppen

1. *Leïopus femoratus*, mannetje, verzameld bij Cottessen, provincie Limburg, 10 juni 2007. Foto: Guido Keijl.

1. *Leïopus femoratus*, male, collected near Cottessen, province of Limburg, 10 juni 2007.

in Luxemburg een viertal kevers van appel- en pruimenbomen (*Prunus domestica*) met een hoog gehalte aan dood hout en vaak verzwakt door schorskevers (Scolytidae) en maretak (*Viscum album*). De larve is polyfaag en ontwikkelt zich in twijgen en dunne afgestorven takken van verschillende soorten loofhout. Ze vreten onder de schors. De overwintering vindt in het hout plaats. In april–mei volgt de verpopping in een poppenwieg vlak onder of in de schors. Imago's verschijnen van eind april tot in juli en ze bezoeken geen bloemen. Lichtvangsten zijn bekend (Gerend & Meyer 2007).

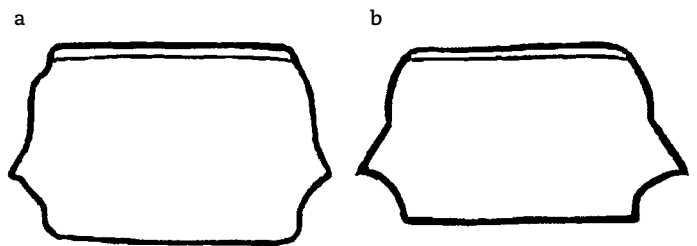
Verspreiding in Europa en Azië

Leïopus femoratus is bekend van Zuid-Europa, Klein-Azië, de Kaukasus en Noord-Iran. In Europa is de kever aangetroffen in Bulgarije, Servië, Frankrijk, Zuid- en Noordoost-Italië en het Europese deel van Turkije (Sama 2002, Ćurčić *et al.* 2003). De eerst bekende vondst uit Midden-Europa is gemeld door Berger (1999) van Saint Ismier, Grenoble (Isère) (leg. P. Bonafante). Daarop volgen meldingen uit de Franse regio's Rhône-Alpes (Isère), Centre (Indre-et-Loire), Ile de France (Essonne), en Bourgogne (Saône-et-Loire) (Gerend & Meyer 2007). In het Belgische De Panne werd op 23 september 2000 door J. Bruers waarschijnlijk de eerste vondst voor België gedaan. Dit exemplaar is later door T. Keukelaar gezien en hij heeft de determinatie bevestigd. Van Malderen (2006) klopte vervolgens op 6 juli 2004 een exemplaar in de bosrand van het Smetledebos bij Serskamp in Oost-Vlaanderen en een jaar later, op 3 juli 2005, sleepte hij de kever

2. *Leïopus femoratus* werd gevonden op winterlinde (*Tilia cordata*), Vaals, 26 juni 2008. Foto: Dré Teunissen.

2. *Leïopus femoratus* was found on lime-tree (*Tilia cordata*), Vaals, 26 juni 2008.

3. Schematische tekeningen van het halsschild van a. *Leïopus femoratus* en b. *Leïopus nebulosus*. Tekeningen naar Bense (1995), met toestemming.

3. Schematical drawings of the thorax of a. *Leïopus femoratus* and b. *Leïopus nebulosus*. Drawings after Bense (1995), with permission.

bij Schellebelle. Beide vindplaatsen maken onderdeel uit van een groter natuurgebied. Keukelaar (mondelijke mededeling) zag *L. femoratus* ook van Sinaai in Oost-Vlaanderen, 18 mei 2007, aangetroffen op een grasmaaier onder een walnoot door B. Maes. De kevers uit Luxemburg en Duitsland (Saar-Bergland) worden door Gerend & Meyer (2007) als nieuw voor Midden-Europa gemeld. Marc Meyer ving op 24 juli 2004, ongeveer 10 km van Merzig in het Saarland het eerste exemplaar voor Duitsland. Op 17 en 30 juni 2007 klopte Raoul Gerend in Luxemburg enkele kevers van deels dode fruitbomen in de omgeving van Mersch en Bettenbourg.

Discussie

De keverfauna van Limburg is goed bekend en de provincie behoort tot de best onderzochte van ons land. Het is zo goed als zeker uit te sluiten dat *L. femoratus* over het hoofd is gezien. De Nederlandse vindplaatsen in het zuiden van ons land geven de huidige noordgrens van het verspreidingsgebied aan. Het klimaat in Nederland verandert sneller dan werd verwacht (Van Oldenborgh et al. 2008). In 2006 en 2007 was het Nederlandse weer vergelijkbaar met dat van Midden-Frankrijk. Of de gevolgen van het broeikaseffect van invloed zijn op de areaal-uitbreiding van *L. femoratus* staat ter discussie. Gezien de uitbreiding in het voorbije decennium kan worden verwacht dat er meer noordelijke vondsten in ons land bekend zullen worden. Door het afkloppen van dood hout is *L. femoratus* eenvoudig te verzamelen. Ook lichtvangsten en het kweken van de boktor

uit dode takken kunnen een welkome bron van informatie zijn om een verdere verspreiding zichtbaar te maken. De auteurs houden zich aanbevolen voor informatie.

Dankwoord

Graag bedanken we Toon Keukelaar, Oscar Vorst, Anton Threels en Brigitta Wessels voor hun waardevolle informatie en/of de mogelijkheid de kevers te bekijken. Guido Keijl (Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis) was zo vriendelijk de foto van *L. femoratus* te verzorgen. Paul van Wielink gaf waardevol commentaar op een eerdere versie van het manuscript. Stichting het Limburgs Landschap danken wij voor de vergunning tot het verrichten van entomologisch onderzoek.

Literatuur

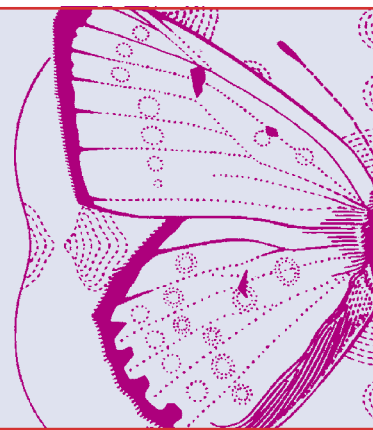
- Baumann H 1997. Die Bockkäfer (Coleoptera Cerambycidae) des nördlichen Rheinlandes. Decheniana 36: 13-140.
- Bense U 1995. Bockkäfer: illustrierter Schlüssel zu den Cerambyciden und Vesperiden Europas: 1-512. Margraf Verlag.
- Berger P 1999. Une espece nouvelle pour la faune de France, *Leiopus femoratus* Fairmaire 1859 (Coleoptera: Cerambycidae). Bioscience-Mesogeeen 15: 229-235.
- Bilý S & Mehl O 1989. Fauna Entomologica Scandinavica, volume 22, Longhorn Beetles (Coleoptera, Cerambycidae) of Fennoscandia and Denmark: 5-203. Brill.
- Biscaccianti AB & Petruzzello L 2007. *Leiopus femoratus* in central Apennine. <http://www.entoroma.it/bollettinoeng2007.pdf>. [20-10-2008]
- Cherepanov AI 1991. Cerambycidae of northern Asia, vol. 3 Lamiinae part 2. Brill.
- Ćurčić SB, Brajković MM, Tomić VT, Mihajlova B 2003. Contribution to the knowledge of longicorn beetles (Cerambycidae, Coleoptera) from Serbia, Montenegro, the Republic of Macedonia and Greece. Archives of Biological Sciences 55: 33-38.
- Drost B & Cuppen J, eds. 2008. Entomofauna van Zuid Limburg. Verslag van de 162e zomerbijeenkomst te Mechelen. Entomologische Berichten 68: 130-153.
- Gerend R & Meyer M 2007. *Leiopus femoratus* Fairmaire, 1859 – eine für Mitteleuropa neuer Bockkäfer in Luxemburg und im Saarland (Coleoptera, Cerambycidae). Mitteilungen der Arbeitsgemeinschaft Rheinischer Koleopterologen 17: 7-13.
- Harde KW 1966. 87. Familie: Cerambycidae. In: Die Käfer Mitteleuropas 9: 7-94.
- Klausnitzer B & Sander F 1981. Die Bockkäfer Mitteleuropas: 3-224. Ziemsen Verlag.
- Köhler F & Klausnitzer B 1998. Verzeichnis der Käfer Deutschlands. Entomologische Nachrichten und Berichte, Beiheft 4: 1-185.
- Niehuis M 2001. Die Bockkäfer in Rheinland-Pfalz und im Saarland. Fauna und Flora in Rheinland-Pfalz. Beiheft 26: 1-604.
- Sama G 2002. Atlas of the Cerambycidae of Europe and the Mediterranean Area 1: 1-173.
- Van Oldenborgh GJ, S Drijfhout, A Sterl & van Ulden A 2008. De toestand van het klimaat in Nederland 2008. KNMI, De Bilt.
- Van Malderen M 2006. *Leiopus femoratus* Fairmaire, 1859, een nieuwe soort voor de Belgische fauna? (Coleoptera Cerambycidae Lamiinae). Bulletin de la Société Royale Belge d'Entomologie 142: 37-38.

Ontvangen: 16 september 2008
Geaccepteerd: 11 november 2008

Summary

A north-western expansion in the range of *Leiopus femoratus* (Coleoptera: Cerambycidae)

The longhorn-beetle *Leiopus femoratus* was collected for the first time in The Netherlands in the most southern region of the province of Limburg. This demonstrates its steady northward migration in Europe. The first fourteen specimens were caught in an orchard near Cottessen (Bellethoeve) in June 2007. A second finding is reported from branches of the lime-tree (*Tilia cordata*) near Vaals in June 2008. Details on the new Dutch records are described and discussed. Due to the recent range expansion trend of this beetle and the ongoing warming of the Dutch climate, we expect more findings of this easily detectable species in other regions of The Netherlands.

Dré Teunissen
Strausslaan 6
5251 HG Vlijmen
dre.teunissen@zonnet.nl

Ruud Jansen
Schaarbeekstraat 18
1066 JW Amsterdam